

կութիւններով: Այլապէս չափազանց խախուտ և երերուն կը լինի մի սահմանադրութիւն, որի իրագործումը կախուած կը լինի հոգևոր իշխանութեան բարի կամքից: Քիչ ունենք կաթողիկոսական կոնդակներով հաստատուած կանոններ, որոնց գործադրել չգործադրելը սրա նրա քմահաճոյքից էր կախուած: Այդ է ճանապարհը որ մեզ կը հանի քասապին շըշանակից:

Լ. Ս.

25 Յունիսի.

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Խաբարալա», Երզնիսեանական թերթ.— Յեղափոխական եռուն կեանքի արտայայտութիւններից մէկն էլ ըզմաթիւ երզնիսեանական թերթերի ծնունդն էր: Ամեն բանում մենք հայերս էլ իհարկէ, նախապէս և նախ ժամանակակից հոսանքներին և տրամադրութիւններին: Պատերազմում լոյս տեսաւ «Սափրիչ» երզնիսեանական թերթի մի քանի համարները, սակայն մեր կեանքից հեռու այդպիսի հրատարակութիւնը այնքան էլ աջողութիւն ունենալ չի կարող: Թիֆլիսում էլ սկսուեց հրատարակուել «Պաթարալա» թերթը, որ հետեւեալ կերպով է ընտրողում իր կոչումը, դիմելով հասարակական մանր ու մեծ գործիչներին:— «Խաբարալա»-ի էջերում գունատոր և անգոյն պատկերներով, խօսքով, առակով, հանելուկներով, ոտանաւորով և այլ նոյնանման այժմ խիստ արգելուած գէշերով կռուելու ենք ձեր դէմ ամեն անգամ, երբ ձեր գործունէութեան մէջ կը նկատենք ձեզ համար պատուաւոր, իսկ մեր

աչքում ծիծաղելի կամ պախարակելի մի գիծ:

Նկարիչները՝ Րոտտեր և Շլինդ առանձին փայլ են տալիս այդ թերթին: Առանձին ուղարկութիւն դարձրէք, օրինակի համար, № 1-ում և 3-ում հայ-թրքական ընդհարումների սկզբնապատճառ և ֆինալը ներկայացնող պատկերները, որոնք զեղարուեստօրէն միայն վիշտ, արտասուք են յարուցանում և ոչ ծիծաղ: Շատ սրամիտ է ծաղրած հայ բժիշկի էվոլուցիան ծնուած օրից մինչև թղթախախի կանաչ դաշտը (№ 3): Վատ չեն Դումայի և մեր հասարակական գործերի (հոգաբարձական ընտրութիւններ, բարեգործական ընկերութեան) մասին նրկարներն ու խճճանքները: Այն պախարակելի կողմերը որ խօսակցութեան առարկայ են— «Պաթարալան» նորից շեշտում է, ընդգծում, աւելի բնիկեֆ դարձնում և ընդհանրացում: Այդպիսի թերթի գլխավոր արժէքը կայանում է անպայման շիտակութեան և անկախութեան մէջ:

նա Թայֆայական չպիտի լինի և մարդկանց մասնաւոր, ինտիմ կեանքը մի կողմ թողնի. նա պիտի ձգտի անաշտօրէն և անկախօրէն ծառայել, ղեկավարուելով միայն հասարակական շահերով: Ցանկանում ենք յարատեւութիւն:

Կեանք.—Մոց. դեմ. հայ կազմ. այդ օրգանը շարունակում է պրոլետարական շատ որոշակի տեսակէտով քննել մեր կեանքում նշանակութիւն ունեցող մի քանի հասարակական հարցեր: Եւտաքրքրութեան արժանի են մանաւանդ ճանայ խնդիրը և միջազգային դիպլոմատիան, և Վոցիալ-գեմոկրատիայի կազմակերպչական սխտեմը՝ յօդուածները, ինչպէս և բանակուհները զգալիակցականներէն: Ընդհանրապէս լուրջ խիստ տրամաբանօրէն զրուած յօդուածների կողքին ցաւալի է դանել այնպիսի վայրիվերայ, նեղ աղանդաւորական ոգով և անհամոզեցուցիչ կերպով զրած յօդուածներ, որոնք Դուման վարկաբեկ անելու նպատակ ունին: Մենք միշտ եղել ենք և շարունակում ենք լինել կողմնակից մտքի, քննադատութեան ադատութեան, սակայն ափեղցփեղ հայնայանքները, ինսինուացիաները, աշխարայ խեղաթիւրումները վայել չեն լուրջ հրապարակասութեան: Սկզբից մինչև վերջ խիստ օպօզիցիօն Դուման—որ արժանացել է նաև եւրոպական սոցիալիստների համակրութեան—ներկայացնել իբր «կառավարութեան բարեկամութիւնը փնտռող» և «մտաւախ». ռուսաց ինտելիգենցիայի լաւագոյն ներկայացուցիչներին կոչել «միամիտ երեխաներ», «շատախօս և երկարաբան պառաւ կանայք», «երկշտա և մտաւախ իդէօլոգներ», Դուման մկրտել «կենսադուրկ, փթած, անպէտք և անարժէք» ածականներով (№ 11)—դա չափազանց սենսացիօն է և թունդ բմբոստական, բայց ոչ... արդարացի...

Մենք չէինք ուզենալ որ մեր բանուորութիւնը կըթուէր այդ ոգով, որ ենթադրում է մշտական միախնդային, յուզուած, առողջամտութիւնը կորցրած տրամադրութիւն: Պոր, լուրջ գիտակցութիւն, հասարակական կարգերի փոփոխութեան գիտական բմբոսում, շրջանայեաց, բանական վերաբերմունք դէպի երեոյթները—ահա ինչ է մեզ հարկաւոր, իսկ quasi յեղափոխական թունդ պոռոտախօսութիւնը լաւ է թողնել նրանց, որոնք այլ բան արտադրելու ընդունակ չեն. մինչդեռ, ինչպէս վերհաւանկատեցինք, «կեանք»-ը կարող է տալ լրջմիտ, ուսումնասիրական ոգով զրուած յօդուածներ...

Boston Armenia, Vol II, №6.—Ամսաթերթի պատուակալ խմբագիրներէր Mr. Edwin Mead մի առաջնորդող ունի այս համարում «Հայոց հարցը և հասարակաց կարծիքը» վերնագրով:

Նա պնդում է որ Ամերիկեան ժողովուրդը և կառավարութիւնը ազդու կերպով պէտք է բողոքեն հայերի կրած անպատմիկ չարաբանքների մասին:

Սօսելով Congo-ում բնիկ ազգաբնակչութեան տառապանքների մասին, նա կոչ է անում անտարբեր չմնալ հանդէպ այս տեսակ ճիւղադային բռնապետութեանց և անլուր հալածանաց որոնց ենթակայ է եղել մասնաւորապէս հայ ժողովուրդը թիւրքիայում տասնեակ տարիներով և անվերջ ու անվաճանապէս:

Հունգարիան 60 տարի առաջ Kossuth-ի դրօշակին տակ կուում էր իր ազատութեան և անկախութեան համար աւստրիական լուծից: Այն առն Ամերիկեան կառավարութիւնը ուղարկում է մի յատուկ ազնետ հարցը քննելու: Աւստրիայի կայսրը բարկանում է դրա համար և նրա ղեկավարը կատաղի մի բողոք է ներկայացնում Washington-ի կառավարութեան: Այդ առթիւ պետական

քաղաքացիական պատերազմներ (1850) նշանակալի փորձագետ document է: Այդ պատմագրական գործածքը վերջանում է հետեւեալ բնորոշ եզրակացութեամբ. «Երբ Միացեալ Նահանգների ժողովուրդները տեսնում են իրանց աչքի առաջ որ օտար երկրներում ճշնշուած ազգերը գերմարդկային ճիշդեք են անում ձեռք բերելու, մեզ պէս, իրանց վիճակը բարուաքող միջոցներ և օրէնսդրութիւն, բոլորովին անտեղի կը լինէր երեւակայել և սպասել որ նրանք կը մնային անառարբեր հանդիսատեսներ հանդէպ այդ ահաւոր իրողութեանց: Daniel Webster մեծանուն պետական քաղաքագետ Միացեալ Պետութեանց, յետոյ վճռական և բացառական կերպով յայտարարում է.—Վիէննայի պաշտօնէր թող մտան լինի որ Մ. Նահանգների ժողովուրդն և պետութիւնը հաւատարմօրէն պահպանելով հանդերձ կատարեալ չէզոքութիւն, միեւնոյն ատեն ոչ մի բան ոչ մի ժամանակ նրանցից ոչ մէկին և ոչ միւսին պիտի չարգելէ ազատօրէն արտայայտելու իրանց կարծիքը աշխարհի քաղաքակիրթ ազգերի շրջանում կատարուած կամ կատարուելիք քաղաքական մեծ անցքերի մասին:

Միւսից չորս-հինգ տարի առաջ Ռուսմանիայում հրէայք հալածուած են և զրանցից 50,000 զոյգութիւն են Ամերիկա, այդ պատճառով 1902-ին John Hay պետական քաղաքագետը իր վեց մեծ պետութեանց ուղղած շրջաբերականով խախտ բողոքում է Ռուսմանիոյ կառավարութեան դէմ պահանջելով անմիջապէս վերջ դնել այդ բարբարոսութեանց: Այդ document-ում Mr. Hay կոչ անելով յաճուց մարդկութեան ռապէս է եզրակացնում.—«Մ. Նահանգները իհարկէ չեն կարող բերլինի դաշնագրութեան արամադրութիւնների անմիջական զործադրութիւնը պահանջել վճռականապէս, քանի որ նրանք ոչ այդ դաշնաթուղթը ստորագրել են և ոչ Յուլիս, 1906.

էլ կարող են ստորագրել, այլ նրանք լրջօրէն կոչ են անում ազգերին (այսինքն 6 մեծ պետութեանց) ի դուրձ դնելու այն սկզբունքները որոնք ընդունուած են այն դաշնագրութեամբ, որովհետեւ զրանք միջազգային օրէնքի և յաւիտենական արդարութեան սկզբունքներ են:

Ամերիկեւով այդ վառ խնդրոյն այն ատեն «New-York Tribune» լրագիրը ասում է. «Նկատելով որ այդ պետութիւնը պատասխանատու են Ռուսմանիոյ զոյգութեան, որը այս պարագայում յայտնապէս յանցաւորն է, (մի բան որ հայկական հարցի մասին էլ պէտք է ասել ու կրկնել այսօր) Պետական Քաղաքագետը ուղարկեց այդ գրութիւնը նրանց միայն այն գովելի և ազնիւ նպատակով որ դաշնագիր պետութիւնները ճշնշուած դուրձ դնէին Ռուսմանիայի վերայ որպէսզի խեղճ դար և կատարելու ձեռնարկէր իր պարտականութիւնները, որ նա ստանձնել էր հանդիսաւորապէս քաղաքակրթութեան ազգերի աչքերի առաջ:

Այսօր Հայաստանի ամեն կողմերում կատարած խժոժութիւնները, որոնց սոսկալի մտնրամասնութիւնները օրը օրին և ամսէ ամիս մեզ հաղորդում են, գերազանցելով այն ամեն անարդարութիւնը և հալածանքը որոնք կրէք կատարուել են 1850-ին Հունգարիայում և կամ 1900 են Ռուսմանիայում, որպէս հազարը մէկին, Ամերիկեան ժողովուրդը և պետութիւնը պարտի մտիկ աւալ Ուրեմն ժամանակ է մեզ համար մտածել և որոշել թէ արդեօք աշխարհի տանջուող ազգերի խլացնող աղաղակների հանդէպ մենք բարի Սամարացու դժբը պէտք է կատարենք, այդպէս մենք արել ենք անցելոյն մեծ ճգնաժամերի առթիւ, թէ մնալու ենք անհոգ անտարբեր նման Ղևտացուն:

Ամերիկեան հասարակաց կարծիքը անցեալ ժամանակներում ճշնշուած շատ ազգերին մեծ օգնու-

Թիւններ մատակարարելուն նպաստեց և յարգելի Mr. White, որ Itahea նահանգում փետ. 12-ին արտասանած բանախօսութեան մէջ իրաւամբ շեշտեց. «Ութնասուն տարիներ առաջ ամերիկեան հասարակաց կարծիքը զօրեղ գործոն մը հանդիսացաւ ազատելու յոյներին օսմանցոց արիւնարբու բռնապետութիւնից և նմանապէս ազատելու Բուլղարներին և Մակեդոնացիներին (?) միևնոյն գազանի ճիրաններէց»։ Հետեւեալ, Թող հայերը քաջալերուեն և սիրտ առնեն—ասում է յարգելի Mr. Mead.—Ի նկատի ունենալով այն

իրողութիւնը որ Ամերիկեան դեռ այնքան չէր և ուր հասարակաց կարծիքը ոյժ մ'է։

—Իսկ թէ իրապէս ո՞րն է ամերիկեան քաղաքականութիւնը մենք տեսանք Րուզվելտի խօսքերէց. «մեր միջամտութիւնը աւելի կը վատթարացնի ձեր դրութիւնը» ասաց նա...—Նոյն համարում հրատարակուած է պ. Ֆարհատի անցեալ տարուայ «Մուրճում» լոյս տեսած «Զպատմած իրողութիւններ» վերնագրով պատմուածքի թարգմանութիւնը Մ. Պաղպատեանի աշխատութեամբ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքահայերի վիճակը.—Հին նախապաշարումներ եւ հոր նաճաղարհը։

Թիւրքահայերի ծանր վիճակը դարձեալ ուշադրութիւն գրաւեց՝ Պօլսի հայոց պատրիարք Օրմանեանի և Կիլիկիայի կաթողիկոս Սահակի հրաժարականի պատճառով։ Սուլթանը չյարգեց նոյնիսկ այդ երկու բարձր հոգևորականների զգոյշ, համակերպուող քաղաքականութիւնը և յարքունիս գրաւեց Կիլիկիայում գտնուող Թլանի ազգային ընդարձակ ագարակը, որպէսզի այդ հողերի վրայ բնակեցնի մուսուլման զաղթականներ (մահաճիրներ)։ Այս հարուածը համեմատութեամբ այն խրժողութիւնների հետ, որ կատարուել են և կատարուում են Բիթլիսի և Վանի վիլայէթներում, ի հարկէ, չնչին է, սակայն ընդունող սուլթանական ռեսերիմ հայատեցութիւնը ցոյց տալու համար։

Ի՞նչ անել—ահա մի հարց որ մօտ 30 տարի ցցուած է հայ ժողովուրդի առջև, մի հարց, որի լուծման փորձը «զինուած ապրտամբութեան միջոցով» աւելի ևս անտանելի և վատթար դարձրեց Թիւրքահայ ժողովուրդի կացութիւնը։